

Cap de Creus: espai natural, espai cultural

Josep M. Dacosta

LA COSTA NORD DE CAP DE CREUS és un paisatge excepcional que ha generat nombroses referències literàries i artístiques. Navegar per la mar d'Amunt permet admirar roques singulars que, a causa de l'erosió, han esdevingut sorprenents escultures naturals i han rebut nom propi, fruit de la rica imaginació popular. D'aquestes roques n'han parlat, entre d'altres, Fages de Climent, Josep M. de Sagarra, Josep Pla, J.V. Foix, Anna M. Dalí i Ian Gibson.

En el costaner proper al cap, el material petri dominant és una roca fosca, pissarrosa, composta per làmines llueents de mica, anomenada esquist. Observada en detall presenta interessants plegaments, com ja havia descrit el geòleg Lluís Maria Vidal: «Por el lado Norte del cabo de Creus, acercándose a Puerto la Selva, estas pizarras micáceas grises tienen una estructura muy atormentada, presentando sus lechos fuertes ondulaciones y pliegues que dan a los ejemplares en sección el caprichoso dibujo de las aguas de la madera» (1). A més, els agents meteorològics combinats amb la salabror del mar han provocat un desgast molt característic en aquest rocam, que mostra així una superfície amb nombrosos forats, obra de l'erosió alveolar, com esmentava el poeta Carles Fages de Climent en la seva obra *El somni de cap de Creus*: «D'un cop de clava Heracles trenca la Massa d'Orus / negre [sic] esponja que bada l'ull de serp de mil porus» (2).

Un altre tret específic d'aquesta zona són els nombrosos dics clars de pegmatita que travessen els esquists foscos, que contrasten enormement amb aquesta roca encaixant i que formen un conjunt de gran bellesa. El temps ha modelat capriciosament aquestes penyes i ha originat formes pintoresques, moltes vegades zoomòrfiques, que no passen inadvertides al passavolant.

Rokes mítiques

Aquesta ruta comença al port de Llançà, situat als peus de l'antic illot del Castellar, un turó arran de marina que sembla posat exprés perquè el pintor Martínez-Lozano. La barca pren rumb cap a llevant i caboteja davant les urbanitzacions que es troben entre aquesta vila i el Port de la Selva. Al cap de poca estona, es passa per davant del far de S'Arnella, un dels quatre cíclops del cap de Creus. Està clavat al damunt d'una petita península que tanca pel nord la badia del Port de

la Selva i al damunt de la qual, prop de la carena, es pot albirar el monestir de Sant Pere de Rodes, camuflat entre els colors de la serralada.

Seguidament s'arriba al Port de la Selva, poble blanc apaïsat damunt la línia litoral. Seguint cap a l'est, apareixen les feixes on s'hi acampaven les *Vinyes verdes vora el mar*, enaltides per Josep M. de Sagarra i musicades per Lluís Llach. Les dues cales que es distingeixen després del poble són Tamariua, la més grossa, i Cativa, indret on va tenir lloc la primera excavació arqueològica submarina de l'Estat «durante los días 21 y 22 de agosto de 1894 por parte de los señores Alfaras y Marés, utilizando buzos coraleros, uno de los cuales localizó un campo de ánforas a 32 metros de profundidad. Se extrajeron en estos días de trabajo sesenta y dos ánforas» (3). Aquest litoral està molt exposat als vents del nord, sense gaires refugis, motiu pel qual hi ha hagut nombrosos naufragis, als quals també ha contribuït la proximitat amb la frontera, circumstància especialment delicada en períodes de guerra.

Al cap de poca estona es circumval·la el cap Gros, promontori on comencen a aparèixer els «rocs corcats amb aparença abstracta» a què es referia J.V. Foix (4). En el vèrtex d'aquest costaner, es pot veure la roca cavallera coneguda com «en Pere Miquel», recolzada en un relleix inclinat cap al mar. Aquest bloc veu frenada la seva caiguda lliure per un cairrell de la roca que li fa de peanya. Hi ha qui veu en la seva silueta un pescador de canya, i tot que es tracta d'un lloc isolat i de difícil accés, no hi manquen pescadors de canya reals que bescanvien tota una jornada de pesca per un cistell ple de guiules i serrans. Aquest roc també és conegut com el Còdol, i altres l'anomenen el Frare i la Monja.

Superant el cap Gros, s'obre el Golfet o el Gou, o, en paraules de J.V. Foix, «el golf de Tabellera [sic], guardat per un lleó amb fredors de zodíac» (5). En una punta molt propera a una boia groga que el Parc Natural ha instal·lat per als submarinistes, s'hi pot descobrir la figura del Lleó del Cap Gros, assegut sobre les seves potes. Es tracta d'un simpàtica coincidència, ja que el lleó és l'animal símbol de fortalesa i que, segons la llegenda, dorm amb els ulls oberts, motiu pel qual la seva representació vigila molts llocs i monuments emblemàtics d'arreu del món.

Durant una estona el vaixell recorre el Golfet, i en aquesta marenada, l'observador s'adona d'un paisatge que no ha estat

L'Àguila de Tudela, una de roques més conegudes de cap de Creus.

Es Portal, roca on s'hi podria posar la porta d'entrada a cala Prona.

gaire alterat per l'home. Aquest fet, en un entorn tan modificat com la Mediterrània, no deixa de ser un regal per a la vista. Malgrat tot, en el teló de fons que fan les muntanyes, hom pot veure-hi les dues boles del radar puig Pení, construït pels americans l'any 1954 i que va inspirar el següent epigrama a Carles Fages de Climent «Amb tot això de Pení / –pepsi cola, radar, àtom– / engegaran a parir / l'Empordà sense ultimàtum» (6).

Dins el Golfet es troba la cala més grossa del nord del cap de Creus, i com les altres està formada per llesques de pissarra arrodonides que reben a Cadaqués el nom de *passanelles*; al Port de la Selva se'n diuen *clisques*, onomatopeia del soroll que fan quan són trepitjades (7). Són aquests còdols la matèria primera que constitueix els quadres d'Antoni Pitxot, el qual els utilitza com a base de les seves creacions, per exemple la figura humana que apareix com un miratge del pedregam d'una platja i que ha esdevingut el motiu del cartell del Museu de Geologia de Cadaqués. Les *passanelles* tenen també una vessant lúdica a Cadaqués, on se'n fan concursos de llançament. Els rebots de les lloses al damunt de l'aigua, entre cordes i boies disposades a tall de pentagrama, han permès compondre curioses peces musicals.

La punta de Furallons tanca el Golfet per la seva part de llevant. Al seu extrem hi ha una munió de petits esculls on destaca un dic vertical, clar, de roca pegmatítica, es Portal de cala Prona, que ha resistit millor l'acció dels temporals que no pas els esquists que l'envolten. Aquest bloc fa un caire que sembla el lloc escaient per col·locar-hi una porta, emmarcant així l'entrada a cala Prona, un dels racons més bells del cap.

Deixant enrere la punta dels Furallons, apareix un costaner molt abrupte, de parets verticals, sense gairebé cap cala. A ulls del navegant apareix com un miratge la Calavera de la Vaca, a la punta del Molí. De sobte, hom pot identificar-hi el musell, el forat de l'ull i una banya. Molt propers, emergeixen

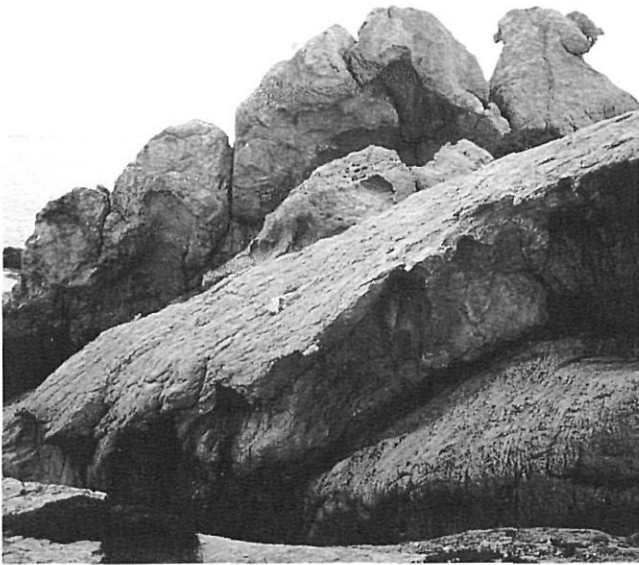
de l'aigua tres illots que per la seva forma triangular reben el nom dels Tres Frares o els Tres Reis. També aquí acaba el terme marítim del Port de la Selva i comença el de Cadaqués.

En aquest punt la costa fa una inflexió i, mirant en direcció est, presideix l'horitzó l'illa de Portaló. Segons Arnald Plujà, «A distància, aparenta el dors d'un monstre que emergeix del fons del mar» (8). Per veure aquest «drac de Portaló», que té el morro encarat a nord, cal mirar l'illa de Portaló just en el moment que es deixa la punta dels Tres Frares, i alinear-se de manera que l'illot del Xiulet quedi superposat a l'illa de Portaló, dorant-lo d'aquesta manera d'una cua.

Un xic més enllà, no passaran desapercebudes les construccions del Club Mediterranée, inaugurat el 1962 i bastit al damunt del pla de Tudela. Aquí es troben l'Àguila i el Camell de Tudela, dues de les roques més conegudes de cap de Creus, que estan presents en els papers de Josep Pla i de Josep M. de Sagarra.

L'escriptor empordanès n'ha dit a la seva *Guia de la Costa Brava* (9): «...apareixen dues escultures naturals, que astoren pel seu realisme i la seva grandiositat. Quantes formes no han burinat el vent i la pluja en el curs de milers d'anys en els penya-segats de la nostra costa! Si les haviem de citar totes, el text s'allargaria desmesuradament [...] No obstant això, totes queden enfosquides pel prodigiós realisme –si hom sap trobar el lloc des d'on veure-les– del Camell i de l'Àliga, que hi ha a la Gran Sala del Pla de Tudela. Són dues formes enormes, d'una força i una semblança sorprenents, admirablement col·locades, fins al punt que es pot afirmar que mai una escultura d'aquest tipus no tingué un emplaçament millor, més fascinator i més salvatge».

Josep M. de Sagarra (10) també les ha descrit a *All i salobre*: «...és el tros del pla de Tudela; hi ha pedres que han agafat una forma grotesca, altres es redrecen encara amb una intenció

Roca del Camell de Tudela.

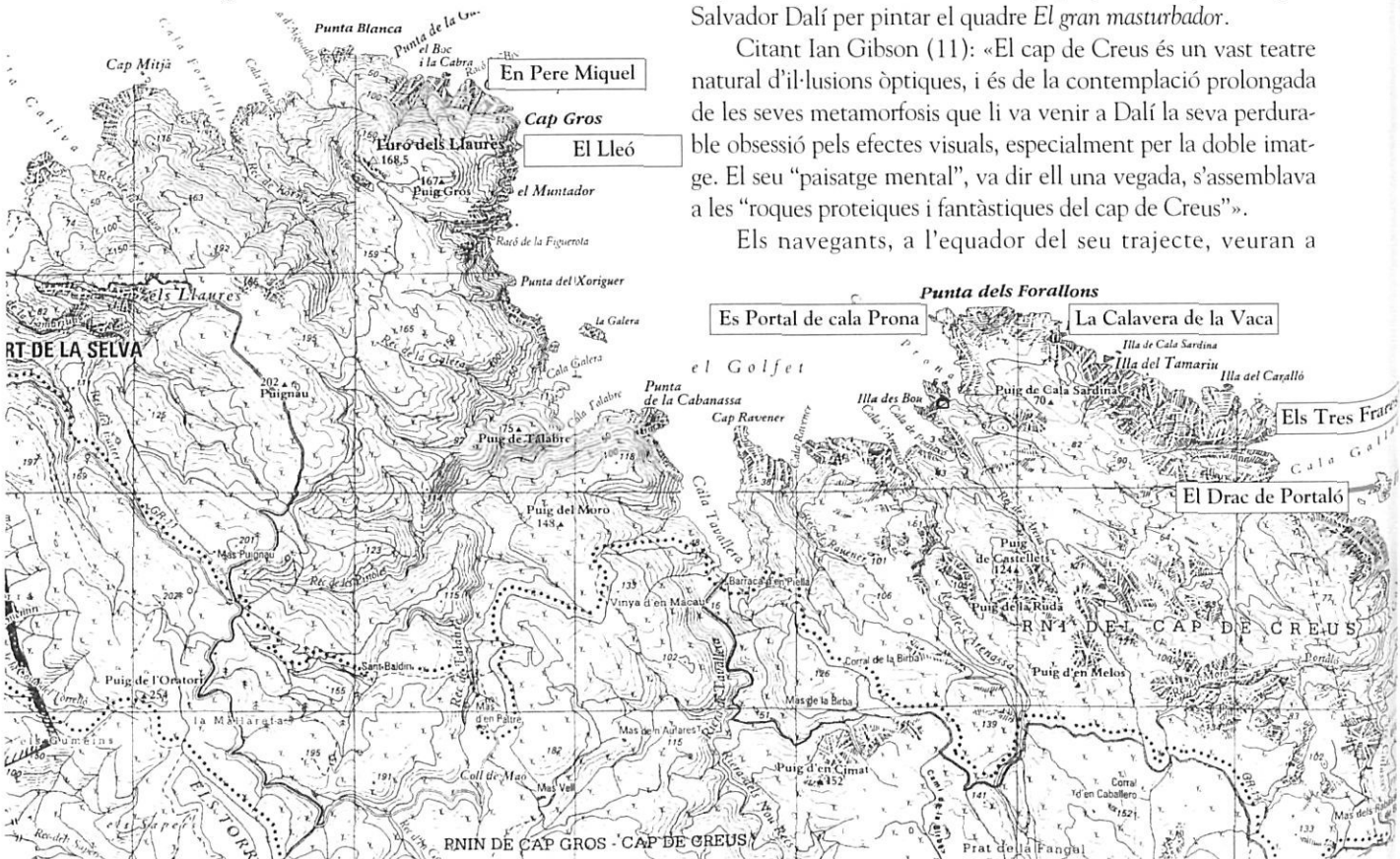
Arnald Plujà ens mostra la roca que va inspirar en part Dalí per pintar El gran masturbador.

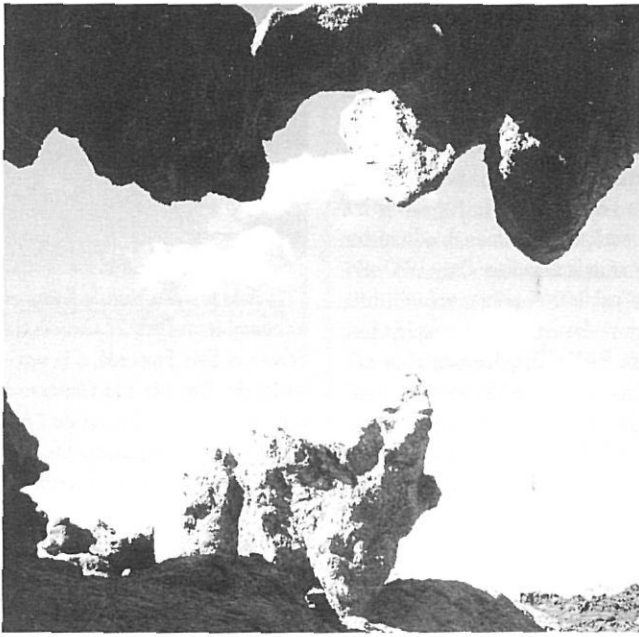
d'heroisme. Un porc, un camell, un homenàs amb barret de copa, un gall d'indi, tot això veieu afinant la imaginació, immòbil, petrificat, fins que al cap de mils i mils anys el vent i l'aigua esborrin les formes i les substitueixin per altres de més absurdes i més desllorigades».

Deixant enrere el pla de Tudela i la seva ciutat de vacances, i abans de veure Culip, hi ha la petita calanca de Culleró, lloc de paisatge mineral més propi de l'alta muntanya, que sorprèn per l'absència de vegetació. Aquí hi ha una de les roques més universals de tot el cap, ja que va inspirar en part Salvador Dalí per pintar el quadre *El gran masturbador*.

Citant Ian Gibson (11): «El cap de Creus és un vast teatre natural d'il·lusions òptiques, i és de la contemplació prolongada de les seves metamorfosis que li va venir a Dalí la seva perdurable obsessió pels efectes visuals, especialment per la doble imatge. El seu "paisatge mental", va dir ell una vegada, s'assemblava a les "roques proteiques i fantàstiques del cap de Creus"».

Els navegants, a l'equador del seu trajecte, veuran a

La roca que va inspirar Dalí, des d'una altre angle, evoca un rinoceront.

l'horitzó l'illa Sa Rata, que esdevé l'extrem més oriental de la península Ibèrica. Aquest *finis terrae* amb forma de rosegador també és conegut com la Maça d'Or, pel reflex que fan els cristalls de mica que posseeix. «Li diem la Massa d'Or / és lo mateix que una rata / que tinguent el cap al nord [sic] / desafia el temps que passa», en va escriure Firmo Ferrer, avi (12).

El quilòmetre d'or del cap de Creus

En condicions meteorològiques adverses, que en aquest litoral poden arribar a ser-ho molt, es pot prendre com a alternativa pedestre la carretera que surt del Club Mediterrané i finalitza a l'embarcador que té aquest equipament turístic a cala Culip. Es tracta d'un trajecte que ja recomanava Anna M. Dalí: «De Culip al pla de Tudela hi ha un camí. Si el seguim, veureu que és natural que l'admiri. Us en donaré una petita idea si us dic que passa entre roques de marbre, les quals formen cales d'aigua claríssima, que en recullen les formes agegantades i ondulants. Aquestes roques color or vell i taronja aclareixen llur color fins que formen esplanades blanques en les quals, com pertot, brilla la mica» (13).

Es tracta d'una distància de gairebé un quilòmetre, absolutament planera i a l'abast de

Notes

- 1.— VIDAL, Luis Mariano. «Reseña geológica y minera de la Provincia de Gerona», a *Selección de obras sobre Gerona*. Museu de Geologia, Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1992.
- 2.— FAGES DE CLIMENT, Carles. *El somni de cap de Creus*. Obra inèdita que va ser parcialment publicada a Internet (www.members.xoom.com/fages/), esmentada per Josep Playà Maset a «Fages, poeta maldito», article publicat a *La Vanguardia*, 12.10.99.
- 3.— RIBERA, Antonio. *Guía submarina de la Costa Brava*. Ediciones Destino. Barcelona, 1956.
- 4.— La citació de J.V. Foix està recollida en l'article de David Guixeras «Foix i Garcés, poetes del cap de Creus», publicat a *Revista de Girona* núm. 160, setembre-octubre de 1993. Diputació de Girona.
- 5.— FOIX, J.V. *Diari 1918*. Edicions 62 i La Caixa. Col·lecció Les Millors Obres de la Literatura Catalana, núm. 67. Barcelona, 1981.
- 6.— FEBRÉS, X. «Passeig de mar». Suplement editat pel diari *Avui*. Barcelona.
- 7.— PLUJÀ, Arnald. *Estudi del cap de Creus. La Costa. Diccionari toponímic, etimològic i geogràfic*. Edició pròpia. Llançà, 1996. Recull el mot «clisca».
- 8.— PLUJÀ, Arnald. *Op. cit.*
- 9.— PLA, J. *Tres guies. Guia de la Costa Brava*. Edicions Destino. Barcelona, 1976.
- 10.— SAGARRA, Josep M. de. *All i salobre*. Editorial Proa. Barcelona, 1966.
- 11.— GIBSON, Ian. *La vida excessiva de Salvador Dalí*. Editorial Empúries. Barcelona, 1998.
- 12.— El poema de Firmo Ferrer està recollit per Arnald Plujà a *Estudi del cap de Creus. La costa. Op. cit.*
- 13.— DALÍ, Anna Maria. *Tot l'any a Cadaqués*. Editorial Joventut. Barcelona, 1951.
- 14.— SAVATER, Fernando. «El destierro de Odín». Article publicat a «El País Semanal», 17.10.99.

qualsevol vianant. Ja a l'entrada de la urbanització hom admirarà a la dreta el Camell de Tudela. Caldrà continuar tot baixant per la carretera que voreja les cases fins trobar-se arran de mar. El camí asfaltat segueix en direcció cap a l'est i, aproximadament després de les darreres construccions, hom s'adonarà de la presència a l'esquerra, és a dir entre la carretera i el mar, de l'Àguila de Tudela.

Continuant, als dos costats del vial es poden reconèixer en el paisatge formes fantàstiques, d'interpretació molt personal. Al cap de poc, Culleró mostra tota la plenitud, i des de sota un magnífic voladís de roca es pot distingir la roca que va inspirar en part Salvador Dalí per pintar *El gran masturbador*. Més endavant i just a l'entrada de cala Culip, a l'esquerra de la carretera hi ha Es Conill, una escultura natural que retira al cap d'aquest animaló.

La costa nord de cap de Creus, tant si es recorre a peu com si s'hi navega, resulta un espai fascinant amb regust literari i artístic, que supera amb escreix les condicions mínimes que necessita Fernando Savater per gaudir d'un viatge: «Soy incapaz de disfrutar de una tierra acerca de la cual no he leído nada decente» (14).

Josep M. Dacosta
és biòleg.